

Олександр ФІЛОНЮК

Голова Ради ЛСОУ,
кандидат наук з державного управління

Міжнародний та український досвід поєднались у Програмі розвитку страхового ринку

Страховання є своєрідним барометром економіки, за показниками якого можна судити про її поточний стан, основні процеси й напрямки розвитку. Проте страхування є досить ефективним інструментом у руках держави щодо проведення економічної та соціальної політики. Сьогодні барометр демонструє не дуже ясну погоду в атмосфері відносин між державою та учасниками ринку, а інструмент явно потребує капітального ремонту. Ліга страхових організацій України, одна із найстаріших саморегульованих організацій запропонувала учасникам страхового ринку свій варіант програми перспективного розвитку. Редакція надає слово Голові Ради ЛСОУ, кандидату наук з державного управління Олександрові Фіодосійовичу Філонюку

Проєкт Програми розвитку страхового ринку України до 2015 року розроблено з участю міжнародних експертів, провідних представників науки та освіти, обговорено з професійними учасниками ринку та враховує засади Програми економічних реформ на 2010–2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава», розробленої Комітетом з економічних реформ при Президентові України.

Серед основних заходів подальшого розвитку страхового ринку, які передбачено проектом Програми розвитку страхового ринку України до 2015 року, можна виділити такі:

- створення розвиненої та платоспроможної системи страхуван-

ня, здатної компенсувати населенню, підприємствам та державі збитки від непередбачених подій;

- зміцнення фінансових основ національної системи страхування, що виключає можливість виникнення системних криз;

- підвищення якості здійснення страховим ринком функцій щодо акумуляції коштів населення, підприємств та трансформації їх в інвестиції;

- зміцнення довіри до українського страхового ринку з боку інвесторів, іноземних перестраховиків (перестраховальників), брокерів, асистуючих компаній, а також страхувальників, у першу чергу, населення;

- запобігання використанню страхових організацій у сумнівній комерційній

діяльності, а також легалізації «брудних» коштів і фінансування тероризму;

- запровадження мегарегулятора, зміцнення державного страхового нагляду через формування системи саморегулювання;

- удосконалення податкового, антимонопольного, кримінального та цивільного законодавства, що регулює сферу страхування.

Реалізація зазначених заходів сприятиме підвищенню рівня страхового захисту громадян, підприємницьких структур, інших суб'єктів господарювання, а також досягненню високих інвестиційних можливостей і безпечної інтеграції у світовий економічний простір в умовах посилення процесів глобалізації.

ПРОГРАМА

розвитку страхового ринку України до 2015 року

1. Загальні положення

В умовах глобалізації світової економіки та фінансової кризи першочергове завдання будь-якої держави – це забезпечення конкурентоспроможності країни та захист національних виробників товарів і послуг. Це завдання є засобом для реалізації її головної мети – підвищення якості життя громадян. Проте чисельні природні та техногенні аварії, дорожньо-транспортні пригоди, пожежі та нещасні випадки завдають значної шкоди життю і здоров'ю громадян, а також збитків майну суб'єктів господарювання. Недостатній обсяг довгострокових інвестицій в економіку України, у т.ч. за допомогою інстру-

ментів страхового ринку, істотно гальмує забезпечення конкурентоспроможності вітчизняної економіки, а отже, якості життя населення.

Реформування страхового ринку в останні 5 років здійснювалось відповідно до Концепції розвитку страхового ринку України до 2010 року, затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2005 р. № 369-р. Вступ України до СОТ сприяв лібералізації страхового законодавства та удосконаленню регулювання філій іноземних страховиків на території України. Одночасно було підвищено вимоги до ліцензування та платоспроможності вітчизняних страхових компаній.

Внаслідок впливу світової фінансової кризи та внутрішніх політичних й економічних проблем більшість передбачених заходів щодо розвитку вітчизняного страхового ринку провести не вдалось. Зокрема, не прийнято нової редакції Закону України «Про страхування» та не внесено змін до законодавства з питань обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників транспортних засобів, загальнообов'язкової пенсійної реформи, не запроваджено обов'язкового медичного страхування, припинено державне субсидування агрострахування, залишились нерозв'язаними проблеми взаємодій банків та страховиків, не врегулюва-

но питання діяльності актуаріїв, страхових агентів, аварійних комісарів, залишається недосконалим захист прав споживачів страхових послуг.

Відсутність механізму саморегулювання ринку та недостатність повноважень Держфінпослуг сприяли: стрімкому збільшенню обсягів заборгованості страхових компаній перед страхувальниками щодо виплати страхового відшкодування та відповідно зменшенню довіри до страховиків; погіршенню ліквідності значної частки активів страховиків у банківських установах, де було запроваджено мораторій на задоволення вимог; появі страховиків-банкрутів; зменшенню інвестиційної привабливості та заморожуванню ряду інвестиційних проектів з участю іноземного капіталу.

Ця Програма встановлює стратегічні підходи, які повинні бути покладені в основу державної політики у сфері страхування, створення законодавчих та економічних умов для стимулювання розвитку страхового ринку, визначає основну мету, завдання і напрями його розвитку на період до 2015 року відповідно до головних стратегічних цілей розвитку країни, зазначених у Програмі діяльності Кабінету Міністрів України.

2. Сучасний стан страхового ринку

Станом на 1 січня 2011 року в Україні зареєстровано 451 страховик, з них 70 компаній зі страхування життя. Сукупно на 200 страхових компаній або 42% від загальної кількості страхових платежів припадає лише 0,5%.

На ринку діє 89 страховиків з іноземним капіталом, на яких припадає 3,85 млрд грн. або 26,5% сукупного статутного капіталу страховиків.

На ринку скоротилась до 60 кількість страхових брокерів, не запроваджено механізму навчання та сертифікації актуаріїв; працює 25–30 тис. страхових агентів, які не сертифіковані.

Динаміка розвитку вітчизняного страхування в умовах фінансової та економічної кризи свідчить про посилення негативних тенденцій.

Зниження рівня платоспроможності населення та довіри до фінансового сектору в цілому та страховиків зокрема привели до суттєвого зменшення попиту на страхові послуги. Одночасно підвищилась вартість перестрахового захисту в міжнародних перестраховиків і погіршились умови інвестування активів страхових компаній.

Питома вага інвестицій страховиків в економіку України за напрямками, визначеними Кабінетом Міністрів України, на кінець 2010 року становила 0,5% від загальної суми активів, якими представлені технічні резерви та резерви зі страхування життя. Кошти страхових резервів практично некладаються в банківські метали, іпотечні сертифікати, довгострокові кредити для житлового будівництва, у тому числі індивідуальних забудовників, а також на видачу кредитів страхувальникам-

громадянам. Натомість у банківській системі знаходиться понад 44% активів страхових компаній, переважно на поточних та короткострокових депозитних рахунках. За оцінкою експертів, понад 80% акцій у портфелі страховиків є низьколіквідними або 16% у загальній структурі їхніх активів.

Перед страховим ринком постає складне завдання щодо зростання обсягу та якості страхових послуг, підвищення рівня капіталізації та фінансової надійності страхових компаній, ліквідності їх активів.

Створення Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України сприяло вдосконаленню державного регулювання страхової діяльності та формуванню адекватних основ розвитку вітчизняної страхової індустрії в сучасних умовах. Однак недостатнє технічне та ресурсне забезпечення уповноваженого державного органу призвело до обмежених можливостей використання інформаційних технологій проведення оперативного аналізу діяльності страховиків і страхових брокерів, а також оцінки ризиків страхової індустрії в цілому.

Як показує світовий досвід, страховий ринок ефективно розвивається тоді, коли враховується принцип оптимальності державного регулювання, тобто держава регулює діяльність учасників ринку лише у випадках, коли це абсолютно необхідно, а в інших – вона делегує частину своїх повноважень професійним учасникам ринку, які об'єднуються у саморегульовану організацію.

На страховому ринку України діє три добровільних професійних об'єднання страховиків (Ліга страхових організацій України, Асоціація «Страховий бізнес» та Українська федерація убезпечення), загальна чисельність членів у яких не перевищує 130 страхових компаній або 27% від їх загальної кількості. На зазначену групу страховиків припадає 60% страхових платежів і понад 95% страхових виплат, а на решту (335 страхових компаній) – 40% страхових платежів і лише 5% страхових виплат. Це свідчить про недостатній рівень інституціонального розвитку на страховому ринку.

Враховуючи велику кількість страхових компаній, що не входять до професійних об'єднань, відповідні державні органи ефективно не можуть проводити обговорення та консультування з кожним окремим учасником ринку, оскільки це потребує великих затрат у часі. Консультування з окремими представниками ринку також не забезпечують репрезентативності.

Вагомі функції у сфері страхування можуть покладатися на саморегульовану організацію. Розроблені професійними учасниками саморегульованої організації ринку страхових послуг правила та стандарти страхової діяльності повинні бути загально-визнані органами державної влади, суддями, споживачами як досконалий та реальний інструмент регулювання. Порушення правил, принципів та стандартів саморегу-

льової організації призводитиме до вжиття заходів впливу. Таке визнання можливе тільки за наявності прямих норм у Законі України «Про страхування».

Існують також й інші негативні фактори, що стримують розвиток страхової індустрії, такі як: недосконалість захисту прав споживачів; незначна клієнтська база страховиків, а також зосередження їхньої діяльності переважно на фінансових ризиках юридичних осіб; нерозвиненість довгострокового страхування життя; відсутність обов'язкового медичного страхування; недостатність надійних фінансових інструментів для інвестування; слабке кадрове забезпечення; низький рівень страхової культури населення. Недосконалим залишається також нормативно-правове регулювання діяльності страхових агентів, актуаріїв, аварійних комісарів, сюрвеєрів і аджастерів.

Страховий сектор є невід'ємною частиною економіки й соціальної політики будь-якої держави. З одного боку, страхування є своєрідним барометром економіки, за показниками якого можна судити про її поточний стан, основні процеси й напрями розвитку. З іншого боку, страхування є досить ефективним інструментом у руках держави щодо проведення економічної та соціальної політики.

За розміром страхових платежів на душу населення серед країн Східної Європи Україна суттєво відстає. Наприклад, у 20 разів від Словенії, в 11 разів від Чеської Республіки та у 9 разів від Польщі.

Платежі за договорами страхування у структурі витрат населення протягом 2001–2008 років зросли в чотири рази та становили на початок фінансової кризи 0,9%. При цьому обсяг страхових послуг населенню України свідчить про його незначний рівень. Зокрема, питома вага забезпеченості страховим захистом будівель приватного сектору становить лише 1%, добровільним медичним страхуванням – 2%, страхуванням життя – 6%, добровільним страхуванням від нещасних випадків – 7% населення, страхування туристів – 8% та страхування автомобілів – 12%.

Участь страховиків у відшкодуванні збитків від повені у 2008 році становила лише 1,5% у загальній структурі виплачених компенсацій. Продовжує існувати хибна практика, коли громадяни, які завчасно уклали договори страхування свого майна від стихійних явищ, одержавши від страхових компаній відшкодування, втрачають право одержувати компенсації з державного бюджету. У результаті цього інтерес населення до добровільного страхування майна від природних катастроф розвивається дуже повільно.

Ще низьким залишається рівень охоплення населення України обов'язковим страхуванням цивільно-правової відповідальності власників транспортних засобів перед третіми особами (лише 69%, хоча в Росії та Білорусі цей показник сягає

95–98%, відповідно). При цьому ліміти відповідальності вітчизняних страховиків за відшкодування шкоди особам, що постраждали внаслідок ДТП, є найнижчими в Східній Європі.

Як показує динаміка останніх років, страхова індустрія України в цілому вийшла на певний рівень інвестиційної привабливості та представлена провідними транснаціональними страховими групами з Австрії, Бельгії, Великобританії, Ізраїлю, Нідерландів, Німеччини, Польщі, Росії, Словенії, США, Франції, Швеції, але ще не стала реальним фактором стабільності національної економіки та за своїми інституційними і функціональними характеристиками не відповідає сучасним тенденціям, які визначають її істотне відставання в глобальному процесі формування світової фінансової системи.

3. Мета, принципи та основні напрями розвитку страхового ринку

Метою розвитку страхового ринку є підвищення рівня страхового захисту майнових інтересів фізичних, юридичних осіб і держави, а також залучення інвестиційних ресурсів у національну економіку за рахунок забезпечення ефективного функціонування страхового ринку з урахуванням міжнародного досвіду, застосування сучасної ринкової інфраструктури та фінансових інструментів.

Основними заходами подальшого розвитку страхового ринку є:

- створення розвиненої та платоспроможної системи страхування, що здатна компенсувати шкоду від непередбачених подій;
- підвищення якості здійснення страховим ринком функцій щодо акумуляції коштів населення, підприємств та трансформації їх в інвестиції;
- зміцнення довіри до українського страхового ринку інвесторів, іноземних перестраховиків та перестраховальників, а також страхувальників, у першу чергу, населення;
- зміцнення державного страхового нагляду та формування системи саморегулювання;
- удосконалення податкового, антимонопольного, кримінального та цивільного законодавства, що регулює сферу страхування.

Реалізація зазначених заходів сприятиме підвищенню рівня страхового захисту громадян, підприємницьких структур, інших суб'єктів господарювання, а також досягненню високих інвестиційних можливостей і безпечної інтеграції у світовий економічний простір в умовах посилення процесів глобалізації.

Основними принципами розвитку страхового ринку є:

- захист прав споживачів страхових послуг;
- вільний рух капіталів і страхових послуг на території України та за її межами;

- вільний вибір страховика та вільної конкуренції;
- прозорість діяльності учасників страхового ринку;
- уніфікація процедур страхування;
- державне регулювання на основі застосування міжнародних стандартів обліку і фінансової звітності, а також системи запобіжного (пруденційного) нагляду;
- саморегулювання;
- рівність перед законом усіх учасників страхового ринку.

Страховий ринок розвиватиметься за такими основними напрямками:

- 1) удосконалення правового забезпечення страхової діяльності;
- 2) удосконалення державного регулювання діяльності учасників страхового ринку та запровадження саморегулювання;
- 3) розвиток масових та соціально значущих видів страхування;
- 4) формування інфраструктури страхового ринку;
- 5) підвищення рівня довіри та страхової культури населення.

Політика держави відносно страхового ринку базується на збереженні та зміцненні ринкових засад діяльності учасників ринку та використанні переважно непрямих методів впливу на процеси, що відбуваються в страховій сфері. Вплив держави на страховий ринок здійснюється шляхом формування адекватної законодавчої та нормативної бази діяльності його учасників, а також контролю за виконанням вимог законодавства і нормативних актів.

Відносно страхового ринку держава:

- забезпечує розвиток законодавчих основ системи регулювання і нагляду за діяльністю його учасників;
- не втручається в оперативну діяльність страхових організацій і страхових брокерів, а також їх саморегульованого об'єднання, за винятком випадків, передбачених чинним законодавством;
- чітко дотримується законодавчо встановлених принципів антимонопольного регулювання і заохочення конкуренції;
- забезпечує розвиток законодавчих норм, що перешкоджають використанню учасників страхового ринку для проведення протиправних операцій і сумнівних угод, включаючи відмивання доходів, отриманих злочинним шляхом та фінансування тероризму;
- зміцнює надійність системи страхування шляхом встановлення вимог, стандартів страхової діяльності, загальних умов (правил) надання страхових послуг;
- посилює нагляд за страховими організаціями шляхом попереднього, поточного й оперативного контролю;
- застосовує широкий спектр заходів для запобігання порушенням законодавства про страхування, попередження неплатоспроможності (банкрутства) страхових організацій;
- встановлює правила і нормативи, що стосуються показників платоспроможності і фінансової стійкості, тарифікації страхових послуг;

розробляє правила формування та розміщення страхових резервів з урахуванням міжнародно-визнаних принципів.

- створює саморегульовану організацію страхового ринку, яка діє на принципах законності, обов'язкової участі страховиків, філій страховиків-нерезидентів та інших учасників при здійсненні ними діяльності на території України, рівноправності членів, самоврядування, гласності.

4. Очікувані результати реалізації положень Програми

Реалізація заходів, передбачених у цій Програмі, дозволить:

- підвищити рівень захищеності підприємств різної форми власності і громадян від різних груп ризиків, підвищити якість і розширити спектр пропонованих страхових послуг, а також допоміжних послуг (асистанс, страхове посередництво, оцінка збитків тощо);
- залучити у вітчизняну економіку значні інвестиційні ресурси;
- зміцнити ефективність державного нагляду за страховою діяльністю;
- створити структурні основи для розвитку пенсійного страхування, медичного страхування, страхування подорожуючих, агрострахування, автострахування, страхування технічних ризиків, страхування майна від природних катастроф та техногенних аварій, страхування професійної відповідальності.

Передбачається, що частка сукупної чистої страхової премії у внутрішньому валовому продукті становитиме близько 3 відсотків.

Збільшення обсягу страхових платежів дозволить страховикам акумулювати додаткові фінансові кошти, які будуть джерелом інвестування фінансових коштів в економіку країни. Це дозволить створити додатково 45–50 тис. нових робочих місць, задіяних у системі страхування, та 200–250 тис. нових робочих місць в інших галузях економіки.

Зростання попиту на страхові послуги, активна державна підтримка страхування, розвиток інфраструктури страхового ринку сприятиме підвищенню його інвестиційного потенціалу за рахунок збільшення розміру страхових резервів та власного капіталу страховиків.

5. Механізми управління та контролю за процесом виконання Програми

Координація і контроль за виконанням заходів, передбачених цією Програмою, покладається на Держфінпослуг, яка раз на півроку аналізує процес виконання Програми і про результати інформує Кабінет Міністрів України. Держфінпослуг разом з ЛСООУ (за згодою) готує докладний щорічний звіт Кабінету Міністрів України про виконання Програми разом з пропозиціями щодо внесення в разі потреби змін до неї. ■